

Kereszty Zsuzsa
EMMI NÉNI ISKOLÁJÁBAN

DOI: <https://doi.org/10.32558/abszolot.2021.32>

*„A nevelés leglényege titokteljes folyamat...
villamos kisiülés... áramkör,
folytonos áramlás... adok és kapok.”
(Karácsony Sándor)¹*

Domokos Lászlóné Löllbach Emma alapítója és igazgatója volt az *Új Iskolának*, amelyben bátyámmal első iskolás éveinket töltöttük. Kerestem fotót róla, hogy láthassuk például gyerekek között, ne csak egyetlen ismert képén, profilból, feketében². Bár ez a fotó nagyon jellemző rá – gyöngysor, gyűrű, kezében mintha nyitott könyv lapjai lennének. Amennyire gyerekkorom bennem élő homályos képével összevetem, nagyon is ő – elegancia és derű, ez jut eszembe róla –, s ezen a fotón mindkettő jelen van. (Akkor még titokzatosnak is láttam.)

Új fotóra nem, de kézírására rátaláltam A hatvanas években, kezdő tanár koromban az egyik antikváriumban szemembe ötlött egy mindössze 10 oldalas különlenyomat³ 1941-ből: Domokosné tanulmánya *Korszerű kérdések a nevelésben* címmel. Bekötöttem, őriztem, de annak idején valószínűleg csak gyerekkori iskolám alapítója iránti kegyeletből, nem hiszem, hogy évtizedekkel ezelőtt bármi korszerűt láttam volna benne. Újraolvasva elképedek: a tanulmány gondolatai mélyek, magasak, tágak, pontos mondatokban fogalmazottak. A tágabb kort – a két világháború közöttit – Daumier⁴ karikatúrájával jellemzi, amelyen egy ügyvéd széttárt karral a párizsi alvilág egyik figuráját igyekszik a bíróság előtt ártatlannak lefesteni. Az ügyvédet a szerző „az igazságot a jogi formulák útvesztőiben megtagadó ember”-nek, a kapitalista világ termékének nevezi, aki a tőkést és a tőke áldozatát egyaránt kiszolgálja, kihasználja. „*Vajon milyen a jelen évtizednek reprezentatív embere?*” – kérdezi. „*Talán csak nem az óvóhelyeken szorongó,*

¹ KARÁCSONY Sándor: Ocsúdó magyarság. Új nevelői magatartás. Néhány részlet Karácsony Sándor műveiből. In: *Nevelő munka az általános iskolában*, A Köznevelés Könyvtára, Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1947.

² ÁMENT Erzsébet: *Emmi néni iskolája* (OPKM, 2005) című könyvének borítóján.

³ A *Magyar Paedagogia* XLIX. évfolyam 3. számából.

⁴ Nem ismertem, utána kellett nézнем, ki is ez a karikaturista. Honoré Daumier (1808–1879) művészetének hatását Balzacéval is összevetik. 600 restaurált litográfiáját, köztük politikai karikatúrákat a Szépművészeti Múzeum őrzi.

gázálarvos ember, a barlanglakók életszintjén...?” (A tanulmány megírásának évében Hitler már kiadta a parancsot a Szovjetunió megtámadására.)

Domokosné az európai válsággal kezdi, majd az olvasót meglepve a nevelő számára kedvező (!) történelmi pillanatról, a nevelői felelősség „roppant, történelmi súlyáról” beszél.

Ez (a felelősség) arra kényszerít, hogy amíg szívünk s agyunk felismeri az igazság, a könyörületesség, a jogosság pusztulását a világban, mindent elkövessünk, hogy önérdekeink ellenére is szembeszálljunk a romboló erővel... Súlyos tünet – folytatja később –, hogy a szellemet a szülők hasznossági síkra süllyesztették, ...az ifjúság önművelődését... arra korlátozzák, amit hasznosság szempontjából „tudnia kell”, nem pedig arra a többre, amit ezen felül ismerni akar... – a nevelési kérdések megbeszélését pedig arra a területre szűkítik, amelyből az érdemjegy helyzetképe kiolvasható... Ellenméregként... állítsuk szembe korunk lelki közömbösségével a művészi és irodalmi élmények megrázó mélységeit – folytatja – ...az érzelmi felszínesség ellen állítsuk be a testvéri sorshordozás, a társadalomszolgálat, – a segítség tényeit... a gondolati felszínesség ellen a kitartóan végzett észmunka... következetességét.

Kézírásával ezt a tanulmányt – amelynek számos megállapítása, gondolata ma is fájón aktuális – ismeretlenek ajánlja ezekkel a szavakkal: „*A Sátántipró Szent György lovag napján küldöm gondolataimat 1941-ből – 1957-ben.*” (Azaz a forradalom leverése utáni évben, nyilván nem véletlenül a „Sátántipró”-ra utalva.)

1941-ben, amikor ezeket a sorokat írja, az Új Iskola huszonhatodik éve működik. (Az alapító még nem tudja, hogy már csak hét tanév van hátra az államosításig.)

Tudjuk, minden iskola olyan, amilyen az alapítója, amilyenek a tanárai. Milyen is volt, hogyan is működött 1940 és 1948 között a bátyámmal közös időnkben a Domokosné Löllbach Emma által alapított, általa vezetett és az általa kiválasztott tanítók, például Kápolnási Hermin, Bothné Jeney Erzsébet, Baranyai Erzsébet által működtetett iskola?

Az iskola tájékoztatója szerint⁵ annak „tanulmányi és módszeres rendjét” a gyermekfejlődés tanra, az individuális lélektanra, az érdeklődés pszichológiájára és a Bergson-féle intuitív erők tanára építve alakították. A tanulás, nevelés eszköze „a könyvtanulás megkopott árnyékvilága helyett ...a természet és a munka” – olvassuk.

⁵ Tájékoztató a gyermektanulmányi alapon álló *Új Iskoláról*, szerkeszti Dr. DOMOKOS Lászlóné igazgató, 1925, Szeged.

Kinyitóm egyetlen megmaradt, évtizedeket átvészelt újjiskolás füzetemet, a negyedikes (Both Erzsébet néni volt a tanítónk) második félévi Naplót (Így hívtuk azt a füzetet, amelyben a természetben, munka közben, átélésre indítva szerzett tapasztalatainkat feljegyeztük.)

Az első lapon: Altató ének a kis Jézusnak a XVII. század első feléből.

*Midőn a Szűz magzatját, Jászolban síró fiát
El akarja alutni, Így énekel ő néki:
Oh napfény! Oh élet!...*

és tovább, mind a hét versszak, három oldalon keresztül. A bölcsődalt az egyes osztályok szülőknél szülő karácsonyi játéknak műsora követi (látom, a mi osztályunk a Székesfehérvári bölcsőcskét játszotta).

A következő oldalakon az Ifjúsági Vöröskereszt Csoport karácsonyi gyűjtésének eredményét olvashatjuk. Néhány részlet:

1q 5 kg 30 dkg élelmiszer, 89 db játék, mesekönyv. Mindezt kapták: 7 család összesen 20 gyerekekkel Alsóhencsén (Tolna megye), a Szent János Kórház Gyermekosztályának betegei (ők 3 kg cukrot, 1,50 kg lekvárt, 7 játékot, mesekönyvet), a Vöröskereszt Gyűjtő Állomás: 28,60 kg babot, 17,50 burgonyát...

A végén a szétosztott élelmiszer súlyát tételesen összeadtuk, a végeredmény: 105,30 kg. (Íme az átváltás művelete: 1q 5 kg 30 dkg-mal indultunk, itt már azt látjuk, ez pontosan hány kg, dkg. A téma a karácsonyi gyűjtés, amelyben a mi osztályunk is részt vett).

Aztán egy mese jön, valószínűleg egy képet láttunk, ahhoz írtunk mesét (vadászat, eltévedt királyfi, emberfejű fává átkozott férfi és jószágos, a királyfikat hazavezető törpék szerepelnek benne).

Januárban javítják a tetőt, Erzsébet néni kiküld néhány gyereket a tetőjavítókhoz, hogy „kérdessenek egyet-mást”, megtudjuk, hogy egy 70 literes üstben 200 kilónyi bitument olvasztanak. Aztán az egész osztály megnézi a padlásról (?), hogyan is öntik a bitument a kátránypapírra. A következő oldalon egy régi ének Szt. István királyról („Rólad emlékezvén csordulnak könnyei/Búval harmatoznak szomorú mezei...”)

Elreped a vízvezeték, az udvaron hatalmas tócsa keletkezik, megyünk és „lecsapoljuk az „Ecsedi lápot”. – Márciusban meglátogatjuk egy negyvennyolcas honvéd unokáját, akinek nagypapa elkísérte Kossuthot a száműzetésbe. – Petúnia-magot vetünk az udvaron, feljegyezzük, mikor kezd csírázni, mikor jelennek meg első levelei. – Leírjuk, hogy a Duna-Tisza-csatorna építése mennyibe kerül (350 millió forint), hány ezer köbméter földet kell kiásni, hány ezer hold válik ezzel öntözhetővé. – Buksival,

osztálytársam kutyájával játszunk, írunk róla, lerajzoljuk. – A füzet utolsó lapjain házi feladatként arról írok, mit mesél nekem egy gesztenyefarügy. (Íme, a képzés a közvetlen környezet eseményeire, a természet jelenségeire épül, így vár intuíciót – lásd gesztenyerügy.)

Mit is jelent az Új Iskolában a gyermektanulmányozás? Mindenesetre intenzív megfigyelést, empátiát. 7 és 1/2 éves bátyámról az első év végén Kápolnási (Kapperer) Hermin így ír:⁶

Külsőleg úgy látszik, mintha teljesen passzív volna, mintha belsőleg nem is élne. Mintha minden benyomással szemben érzéketlen volna. Pedig mindenre figyel, minden érdekli... Apró kis megfigyeléseket rak össze magában... zsákmányként gyűjti azokat, dolgozza fel teljes csendben... – és ugyanilyen „mélyen” egy A/4-es oldalon keresztül.

Az Új Iskola újra és újra megszólít, hangjában benne van Löllbach Emma hangja, az alapítói, aki megkomponálta, és azoknak a társainak (tanároknak, kutatóknak⁷) a hangja, akikkel közel nyolc évtizeddel ezelőtt három és fél évig együtt éltem. Három és félig, hiszen elsős koromban folyt Budapest ostroma, és éppen mikor befejeztem a negyediket, az iskolát államosították.

A Karácsony Sándortól mottóként idézett – számomra a nevelés lényegét megragadó – néhány sor a Kiss Árpád szerkesztette A Köznevelés Könyvtára sorozat első, *Nevelés az általános iskolában* című kötetéből, 1947-ből származik. A kötet szerzői között Karácsony Sándor ny. rendes egyetemi tanár mellett ott van Mérei Ferenc, a Pedagógiai Szeminárium igazgatója, Öveges József gimnáziumi tanár, Noszlopi László, a Fővárosi Gyermekek- és Neveléslélektani Intézet vezetője, Sík Sándor, az Országos Köznevelési Tanács ügyvezető alelnöke, Baranyai Erzsébet egyetemi magántanár, az Új iskola tanára és ott van Domokos Lászlóné, az Új Iskola igazgatója is. Ő éppen a „szabad beszélgetés”-ről ír, például így:

„Ültessük tanulóinkat körbe, állítsuk háttérbe a padokat. Ülünk velük szorosan, egy láncszemként a körben, fejezzük ki ezzel, hogy nem vagyunk osztályban, hanem bizalmas, meleg együttesben.”

Talán harmadikos lehettem, szaladtam felfelé a lépcsőn, szembe jött velem a vékony, törekeny alakú Emmi néni. Lassítottam, mondtam az iskolai köszöntést: „Hú maradok!”, ő rám nézett, úgy éreztem, személyesen nekem mondja a választ: „Bízom benne!” – Akkor az egyénisége szólított

⁶ K. András I. osztályos „szöveges értékelése” 1940-ből. („Megfigyelések a gyermek testi és szellemi fejlődésének menetéről. E lélekrajz szempontjait összeállította Dr. Domokos Lászlóné, használja az Új Iskola 1916 óta”). Anyám hagyatékában leltem rá 35 évvel ezelőtt.

⁷ Az Új Iskola mellett neveléslélektani kutatóintézet is működött.

meg, ahogy „jelen volt a pillanatban” (Vekerdy Tamás), később a gondolatai, létezmódja, ahogy megteremtette az Új Iskolát, és persze a létrehozott iskola ragadtak meg. – Azt remélem, hogy néhány villanás Domokosné most felelevenített gondolataiból, a Naplóból talán érzékelhető tanítási gyakorlat megszólítja az Olvasót.

(Számomra megrázó, hogy a háború utáni újrakezdés lendületében a Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által kiadott könyvsorozat szerkesztője többek között Karácsony Sándortól, Mérei Ferencről, Domokos Lászlónétól kérdezi, milyen legyen a nevelés az általános iskolában. Bár ma is őket kérdeznénk!)